

Stefan Żurawski

Podziały administracyjne Ziemi Człuchowskiej w latach 1945-1976

Słupskie Studia Historyczne 2, 155-162

1993

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Stefan ŻURAWSKI

Podziały administracyjne Ziemi Człuchowskiej w latach 1945-1976

Ofensywa styczniowa 1945 roku Armii Radzieckiej stworzyła warunki do ostatecznego wyzwolenia ziem nad Odrą, Nysą Łużycką i Bałtykiem. Kluczowym problemem dla Polski było przejęcie i zagospodarowanie Ziem Zachodnich i Północnych. Władze polskie przygotowując się do przejęcia tych ziem musiały dokonać podziału administracyjnego odpowiadającego nowym warunkom politycznym i administracyjnym. Uchwałą Rady Ministrów z 14 marca 1945 roku utworzono na Ziemach Zachodnich i Północnych 4 okręgi: I – Śląsk Opolski, II – Śląsk Dolny, III – Pomorze Zachodnie i IV – Warmia i Mazury. Okręgi podzielono na obwody i gminy. Powiat (obwód) człuchowski leżący na pograniczu województwa pomorskiego i Pomorza Zachodniego został włączony do okręgu trzeciego – zachodniopomorskiego¹.

Ten tymczasowy podział administracyjny Ziem Zachodnich utrzymał się tylko do lipca 1945 roku. Uchwałą Rady Ministrów z 7 lipca tegoż roku wyłączono obwód człuchowski i złotowski z okręgu zachodniopomorskiego i włączono do województwa pomorskiego (bydgoskiego). Szybki proces osadnictwa na ziemiach nad Odrą, Nysą Łużycką i Bałtykiem spowodował także konieczność przystosowania systemu administracyjnego tych ziem do reszty kraju. Rozporządzeniem Rady Ministrów z 29 maja 1946 roku zlikwidowano okręgi tworząc w ich miejsce województwa a z obwodów powiaty. Jednocześnie dokonano korekt w podziale administracyjnym Pomorza Zachodniego. Powiat człuchowski i złotowski wyłączono z województwa pomorskiego i ponownie przyłączono do województwa szczecińskiego².

¹ Golczewski K.: *Pomorze Zachodnie na przełomie dwu epok 1944-1946*. Poznań 1964, s. 142-143.

² Golczewski K.: *Początki władzy ludowej na Pomorzu Zachodnim*. W: *Przeobrażenia społeczne na Pomorzu Zachodnim w latach 1945-1947*. Praca zbiorowa pod redakcją Z. Dulczewskiego. Poznań – Słupsk 1964, s. 32.

Decyzja włączenia powiatu człuchowskiego do województwa szczecińskiego wywołała protesty władz administracyjnych powiatu i społeczeństwa, które niejednokrotnie podejmowały próby powrotu do województwa bydgoskiego. Jeszcze w dniu 31 marca 1949 roku Powiatowa Rada w Człuchowie podjęła uchwałę o przyłączeniu ziemi człuchowskiej do województwa bydgoskiego, uzasadniając to względami natury historycznej, geograficznej, gospodarczej i interesem społecznym. Podkreślono także korzystny układ dróg i mniejszą odległością od Bydgoszczy. Postulaty te jednak nie zostały uwzględnione.

W pierwszych miesiącach po wyzwoleniu w skład obwodu człuchowskiego wchodziło 4 miasta: Człuchów, Biały Bór, Czarne i Debrzno oraz 11 gmin: Człuchów, Kiełpino, Brzezie, Koczała, Leśniewo, Łoża, Przechlewo, Strzeczona, Cierznie, Lędyczek i Wierzchowo. Należy wyjaśnić, że Biały Bór i Lędyczek posiadały prawa miejskie, lecz uchwałą PRN w Człuchowie z 8 lipca 1946 roku, zalecono wprowadzić w nich ustrój gminy wiejskiej z powodu małej liczby mieszkańców³. W czerwcu 1947 roku w powiecie człuchowskim powstało 5 miast: Biały Bór, Czarne, Człuchów, Debrzno i Lędyczek i 9 gmin wiejskich: Brzezie, Cierznie, Człuchów, Gwieździn, Koczała, Łoża, Przechlewo, Strzeczona i Wierzchowo⁴.

Wojewoda szczeciński obwieszczeniem z 5 sierpnia 1948 roku dokonał tymczasowego podziału województwa na gminy i gromady. W powiecie człuchowskim w 9 gminach było 71 gromad. W gminie Brzeźnie było 10 gromad: Brzezie, Biała, Bielica, Brzeźnica, Drzonowo, Dyminek, Grabowo, Kaliska, Pieniężnica i Trzmielowo. W skład gminy Cierznie wchodziło 8 gromad: Bińcze, Cierznie, Domisław, Krzemieniewo, Prusinowo Człuchowskie, Rozwory, Sokole i Sierpowo. W gminie Człuchów było 7 gromad: Brzeźno, Czarnoszyce, Głędowo, Kiełpino, Nieżywieć, Polnica i Rychnowy. W gminie Gwieździn z siedzibą w Rzeczenicy było 5 gromad: Gwieździn, Krępsk, Pawłówko, Rzeczenica i Stołczno. Gmina Koczała liczyła 8 gromad: Bielsko, Dźwierzno, Koczała, Łękinia, Pietrzykowo, Starzno, Trzyniec i Żoła. Natomiast

³ Wojciechowska J.: *Z zagadnień kształtowania władzy ludowej w latach 1945-1950*. W: *Dzieje Ziemi Człuchowskiej*. Praca zbiorowa pod redakcją H. Rybickiego i E. Z. Zdrojewskiego. Poznań 1975, s. 157.

⁴ Żelazny J.: *Z dziejów Ziemi Człuchowskiej w latach 1845-1948*. W: *Z dziejów Ziemi Człuchowskiej*. Praca zbiorowa pod redakcją K. Ślaskiego. Poznań 1967, s. 122.

w gminie Łoża z siedzibą w Biskupicy utworzono 11 gromad: Biskupica, Dzików, Grodzisko, Łoża, Międzybórz, Olszanowo, Raciniewo, Nudziejewo, Zalesie i Wyczechy. Gmina Przechlewo liczyła 10 gromad: Dąbrowa Człuchowska, Garbek, Lisewo, Nowa Wieś, Rudniki, Pakotulsko, Płaszczycza, Przechlewo, Przechlewko i Sąpolno. Najmniej gromad powołano w gminie Strzeżona bo tylko 5: Barkowo, Myśligoszcz, Słupia, Strzeżona i Uniechów. W gminie Wierzchowo utworzono 7 gromad: Bukowo, Dębica, Chrzastowo, Jaromierz, Jęczniki Wielkie, Mosiny i Wierzchowo⁵.

W okresie lat 1948-1954 liczba gromad wiejskich w niektórych gminach powiatu człuchowskiego uległa zmianom. W gminie Koczała powołano gromadę Stara Brda Pilska, a w gminie Przechlewo gromady Łubianka, Nowa Brda i Krasne a zlikwidowano gromadę Garbek (Zadroże)⁶.

W 1950 roku dokonano zmian w podziale administracyjnym państwa. Zgodnie z ustawą z dnia 28 czerwca tegoż, roku utworzono województwo koszalińskie wyłączając z województwa szczecińskiego powiaty: Koszaliński z miastem Koszalinem, kołobrzeski z miastem Kołobrzegiem, słupski z miastem Słupskiem, białogardzki, sławieński, bytowski, miastecki, szczecinecki, drawski, wałecki, złotowski i człuchowski⁷.

W latach pięćdziesiątych obszar powiatu człuchowskiego uległ zmniejszeniu. Rozporządzeniem Rady Ministrów z dnia 22 sierpnia 1953 roku wyłączono z gminy Brzezie część obrębu Dyminek, z gminy Łoża wyłączono część obrębu Ziemnica, z miasta Czarne obręb Borowina, Mokrzenica, Sokole, Leśne i Zbychowo oraz z gminy Cierzenie obręb Sokole, Sierpowo, Krzemieniewo i wszystkie te obszary włączono do gminy Szczecinek. Wyłączono również z powiatu człuchowskiego miasto Lędyczek i włączono go do powiatu złotowskiego, ale bez obrębów Śródborze, Sierpowo-Remany, Smużek i Prądy, które

⁵ Szczeciński Dziennik Wojewódzki z 5 sierpnia 1948 roku nr 13, poz. 13, s. 180-183.

⁶ Białecki T., Mazurkiewicz M., Muszyński A.: *Podziały administracyjne Pomorza Zachodniego w latach 1800-1970*. Szczecin 1970, s. 82.

⁷ Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej, nr 28, poz. 255.

przyłączono do gminy Okonek powiatu szczecineckiego⁸. Oznaczało to zmniejszenie obszaru powiatu o 88 km² w porównaniu do roku 1950⁹.

W 1954 roku uchwałą Wojewódzkiej Rady Narodowej w Koszalinie z 5 października 1954 roku w sprawie zmiany granic niektórych powiatów, dokonano kolejnych korekt granic powiatu człuchowskiego. Zgodnie z w/w uchwałą wyłączono z miasta Lędyczka miejscowości: Śródborze, Sierpówko, Borówno, Brzozówka, Smużek, Letnica, Rębno, Buszkowo i Ostrza włączając je do powiatu człuchowskiego – gromady Sierpowo. Jednocześnie tym samym aktem prawnym wyłączono z powiatu człuchowskiego gromadę Pietrzykowo i przyłączono ją do powiatu miastecckiego¹⁰.

Największe zmiany granic powiatu dokonano z dniem 1 stycznia 1958 roku, wyłączając z obszaru powiatu człuchowskiego miasto Biały Bór oraz gromady Koczała i Biały Bór, które przyłączono do powiatu miastecckiego oraz wyłączono gromadę Drzonowo, którą włączono do powiatu szczecineckiego. Oznaczyło to zmniejszenie obszaru powiatu o 294 km² tj. o 22,5%. Po tych zmianach powiat obejmował obszar 1304 km²¹¹.

Przemiany dokonywane w procesie kształtowania się nowego ustroju wymagały również zmian w funkcjonowaniu organów władzy państwowej na najniższym szczeblu. Ustawą Sejmu z 25 września 1954 roku dokonano reformy podziału administracyjnego wsi, zgodnie z którą ulegały likwidacji gminy a w ich miejsce tworzone gromady. Ustawodawca uzasadniał to koniecznością przybliżenia urzędów do obywatela. W powiecie człuchowskim w miejsce 9 gmin wiejskich utworzono 22 gromady, które obejmowały następujące wsie:

1. Gromada Barkowo obejmowała wsie Barkowo i Uniechów.
2. Gromada Biały Bór – Brzeźnicę, Grabowo i Kaliska.
3. Gromada Bińcze obejmowała wieś Bińcze, Biernatkę i Olszanowo.
4. Gromada Cierznie – Cierznie, Prusinowo i Rozwory.

⁸ Rozporządzenie Rady Ministrów z 22 sierpnia 1953 roku. Dziennik Ustaw nr 41 z 12 września 1953 r.

⁹ Białecki T., Mazurkiewicz M., Muszyński A. *Podziały...* s. 143

¹⁰ *Tamże*, s. 100; Dziennik Urzędowy WRN w Koszalinie nr 17 poz. 72 i 73 z roku 1954.

¹¹ *Tamże*, s. 104.

5. Gromada Brzezie – Brzezie, Pieniężnicę i Trzmielowo.
6. Gromada Chrzastowo – Biskupicę, Jaromierz i Chrzastowo.
7. Gromada Drzonowo – Drzonowo, Białą, Dyminek i Bielicę.
8. Gromada Jęczniki Wielkie – Głędowo, Wierzchowo i Jęczniki Wielkie.
9. Gromada Koczała – Koczałę, Bielsko, Łękinie.
10. Gromada Międzybórz – Międzybórz, Dzików i Ziemięc.
11. Gromada Mosiny – Mosiny, Bukowo, Dębica i Myśligruszcz.
12. Gromada Nowa Wieś – Nowa Wieś, Przechlewko, Nowa Brda, Krasne i Żoła.
13. Gromada Pietrzykowo – Pietrzykowo, Trzyniec, Starzno, Dźwierzno i Stara Brda Pilska.
14. Gromada Polnica – Polnicę, Czarnoszyce i Kiełpin.
15. Gromada Przechlewo – Przechlewo, Lisewo, Pakotulsko, Rudniki i Łubiankę.
16. Gromada Rychnowy – Rychnowy, Brzeźno i Nieżywieć.
17. Gromada Rzeczenica – Rzeczenicę, Grodzisko i Gwieździn.
18. Gromada Sapolno – Sapolno, Płaszczycą i Dąbrowa Człuchowska
19. Gromada Sierpowo – Sierpowo, Sokole, Domisław, Krzemieniewo i obszarów wyłączonych z miasta Lędyczek.
20. Gromada Stołczno – Stołczno, Krepsk i Pawłówko.
21. Gromada Strieczona – Strieczonę i Słupię.
22. Gromada Wyczechy – Wyczechy, Nadziejewo, Raciniewo, Łoża i Zalesie¹².

Doświadczenia w funkcjonowaniu gromad wykazały, że powołanie takich jednostek administracyjnych bez przekazania radom i prezydiom tychże rad odpowiednich uprawnień nie przybliżyło urzędu do obywatela, dlatego w kolejnych latach przeprowadzano proces łączenia gromad w większe jednostki administracyjne obejmujące po kilka wsi¹³.

Z dniem 1 stycznia 1958 roku zlikwidowano gromadę Międzybórz przyłączając jej obszar do gromady Rzeczenica. Natomiast z dniem 1 stycznia 1960 roku zlikwidowano gromadę Bińcze, którą przyłączono do gromady Barkowo z wyjątkiem wsi Biernatka włączonej do gromady

¹² Informator o szczegółowym podziale województwa koszalińskiego. Koszalin 1967. Wydawca Prezydium WRN w Koszalinie. s. 416-420.

¹³ Leoński Z.,: *System organizacji i funkcjonowania terenowych organów przedstawicielskich i organów władzy państwowej*. Warszawa – Poznań 1989, s. 27.

Wyczechy i wsi Olszanowo, którą przyłączono do gromady Rzeczenica. Uległa także likwidacji gromada Nowa Wieś, którą włączono do gromady Sapolno z wyjątkiem wsi Przechlewko, Nowa Brda i Żoła, które włączono do gromady Przechlewo.

Duże zmiany w podziale administracyjnym powiatu przeprowadzono z dniem 1 stycznia 1962 roku. Zlikwidowano gromadę Stołeczno, a jej obszar włączono do gromady Chrzastowo, przenosząc jednocześnie jej siedzibę do Człuchowa. W miejsce zlikwidowanych gromad Strieczona i Cierznie powołano gromadę Debrzno a ze zlikwidowanych gromad Rychnowy i Polnica powołano gromadę Człuchów. Przeprowadzone zmiany spowodowały zmniejszenie gromad do 12. Stan ten utrzymał się do końca września 1971 roku¹⁴.

Kolejne zmiany w podziale powiatu człuchowskiego na gromady przeprowadzono we wrześniu 1971 roku, zgodnie z coraz częstszymi głosami o konieczność powołania w terenie silnych ekonomicznie gromad, które jednocześnie spełniałyby rolę centrum społeczno-gospodarczego i administracyjnego społeczności wiejskiej¹⁵. Uchwałą Wojewódzkiej Rady Narodowej w Koszalinie z dnia 29 września 1971 roku w sprawie zniesienia i utworzenia niektórych gromad, dokonano zmian w podziale na gromady. Zniesiono gromadę Borkowo i Mosiny i ich obszar włączono do gromady Chrzastowo. Gromadę Brzezcie włączono do gromady Rzeczenica. Przyłączono gromadę Jęczniki Wielkie do gromady Człuchów a gromadę Sapolno do gromady Przechlewo. Ze zlikwidowanej gromady Sierpowo i Wyczechy utworzono nową gromadę Czarne z siedzibą w Czarnym. Wyłączoną w 1970 roku gromadę Stare Gronowo z powiatu złotowskiego i przyłączono do gromady Derzbnio¹⁶.

Jednocześnie uchwałą WRN z dnia 29 września 1971 w sprawie zmian granic niektórych gromad w województwie koszalińskim dokonano korekt granic między niektórymi gromadami. Wieś Uniechów

¹⁴ Informator... s. 416-420; Dziennik Urzędowy WRN w Koszalinie. Rok 1961 nr 14, poz. 75. Uchwała WRN z dnia 16 XII 1961 r.

¹⁵ Jastrzębski L.: *Podział terytorialny państwa*. W: *Polskie prawo administracyjne*. Praca zbiorowa pod redakcją J. Służewskiego. Warszawa 1985, s. 119.

¹⁶ Dziennik Urzędowy Wojewódzkiej Rady Narodowej w Koszalinie nr 13, poz. 76 i 77 z dnia 20 grudnia 1972 r.

wyłaczono z obszaru likwidowanej gromady Borkowo i przyłączono ją do gromady Debrzno. Wieś Bińcze włączono do gromady Czarne. Miejscowość Myśligruszcz wyłączono ze znoszonej gromady Mosiny i włączono do gromady Debrzno. Ze zlikwidowanej gromady Wyczechy miejscowości Gockowo, Gockówko i Zalesie włączono do gromady Rzeczenica, a wieś Pawłówko wyłączono z gromady Chrzastowo i przyłączono do gromady Przechlewo. Przeprowadzone zmiany oznaczały, że z początkiem 1972 roku działało na terenie powiatu człuchowskiego zamiast dotychczasowych 13 (łącznie ze Starym Gronowym) tylko 6. W okresie lat 1954-1971 liczba gromad w powiecie człuchowskim (po uwzględnieniu korekt granic między powiatami) zmalała z 19 do 6. W praktyce powracano do podziału administracyjnego z pewnymi korektami sprzed roku 1954¹⁷.

Przemiany społeczno-polityczne przeprowadzone w początkach lat siedemdziesiątych, spowodowały również zmiany w systemie funkcjonowania rad narodowych w terenie oraz konieczność przeprowadzenia nowego podziału administracyjnego na najniższym szczeblu administracji. W oparciu o ustawę z dnia 29 września 1972 roku o powołaniu w miejsce gromadzkich rad narodowych rad gminnych, Wojewódzka Rada Narodowa w Koszalinie uchwałą z 9 grudnia 1972 roku utworzyła w powiecie człuchowskim 6 gmin w Chrzastowie z siedzibą gminnej rady narodowej w Człuchowie, Czarnym, Debrznie, Przechlewie i Rzeczenicy. Zgodnie z § 3 tej uchwały w skład poszczególnych gmin wchodziły następujące sołectwa:

Gmina Chrzastowo – Barkowo, Biskupica, Bukowo, Chrzastowo, Dębica, Dobojewo, Jaromierz, Kołdowo, Krepsk, Mosiny, Sieroczyn i Stołczno.

Gmina Czarne – Biernatka, Bińcze, Domisław, Krzemieniewo, Nadziejewo, Raciniewo, Sierpowo, Sokole i Wyczechy;

Gromada Człuchów – Brzeźno, Czarnoszyce, Głędowo, Jęczniki Wielkie, Nieżywieć, Polnica, Rychnowy, Skarszewo, Wierzchowo i Wierzchowo Dworzec;

Gmina Debrzno – Buka, Cierznie, Drozdowo, Myśligruszcz, Nowe Gronowo, Prusinowo, Rozwory, Słupia, Stare Gronowo, Strieczona i Uniechów;

¹⁷ Informator... s. 416 i następne.

Gmina Przechlewo – Dąbrowa Człuchowska, Garbek, Lisewo, Łubianka, Nowa Wieś, Pawłówko, Przechlewko, Przechlewo, Rudniki i Żoła;

Gmina Rzeczenica – Brzezie, Dzików, Gwieździn, Międzybórz, Olszanowo, Pieniężnica, Rzeczenica i Trzmielowo¹⁸.

Równocześnie uchwałą WRN z tegoż dnia w sprawie utworzenia wspólnych rad narodowych dla miast nie stanowiących powiatów i gmin w województwie koszalińskim utworzono wspólne rady dla miast i gmin. W powiecie człuchowskim wspólne rady utworzono dla miast i gmin – Czarne i Debrzno¹⁹.

Zasadnicze zmiany w podziale Ziemi Człuchowskiej nastąpiły z dniem 1 czerwca 1975 roku. Ustawą Sejmu z dnia 28 maja 1975 roku o dwustopniowym podziale administracyjnym państwa nastąpiła likwidacja powiatów jako jednostek administracyjnych, co oznaczała także likwidację powiatu człuchowskiego. Jednocześnie zgodnie z art.2 powyższej ustawy tworzono nowe województwa. Ziemia człuchowska weszła w skład nowo powołanego województwa śląskiego²⁰.

Ostatnim akordem dokonywanych zmian w podziale administracyjnym Ziemi Człuchowskiej było Rozporządzenie Ministra Administracji z 11 czerwca 1976 roku w sprawie połączenia, zniesienia, utworzenia i zmiany granic w niektórych województwach. Zgodnie z tym aktem prawnym dokonano szeregu zmian w podziale administracyjnym gmin w województwie śląskim. W Człuchowskim oznaczało to połączenie gmin Chrzastowo i Człuchów w jedną gminę z siedzibą władz gminnych w Człuchowie. Stan ten utrzymał się do chwili obecnej²¹.

¹⁷ Informator... s. 416 i następne.

¹⁸ Dziennik Urzędowy Wojewódzkiej Rady Narodowej w Koszalinie nr 9 poz. 82 z dnia 15 grudnia 1971.

¹⁹ Dziennik Urzędowy WRN w Koszalinie nr 13 poz. 77 z dnia 20 grudnia 1972 roku.

²⁰ Dziennik Ustaw z 1975 roku poz. 92.

²¹ Dziennik Ustaw z 1976 roku poz. 142.